

Jan Paulas

Honsigova cesta

Příběh „krvavého léta“ 1945

Katolický týdeník

**Honsigova
cesta**

Jan Paulas

Honsigova cesta

Příběh „krvavého léta“ 1945

Katolický týdeník

*Všechny postavy v tomto románu kromě P. Honsiga jsou fiktivní,
případná podobnost se skutečnými lidmi je čistě náhodná.*

*Na obálce pohled z místa pod jihlavskou bránou Matky Boží, kudy
mohla vést poslední Honsigova cesta...*

Honsigova cesta

Jan Paulas

© Katolický týdeník s.r.o.

© Jan Paulas 2025

ISBN: 978-80-88504-21-4

*Vzkvetej, ozdobu všech ctností,
světlo, jase počestnosti,
slavné město Jihlavo!
Chválou záříš jedinečně,
město stejně převýtečné
nemáš, celá Moravo.*

Ž Chvalozpěvu na město Jihlavu (1418)

Povězte, kdo nás kdy zbaví těchto vzpomínek? Tehdy se rodilo špatné svědomí našeho národa. Objevilo se, že obraz, i v neštěstí hrdý, jež jsme si po celé století právem budovali o myšlenkové a mravní podstatě českého národa, nám naše luza obratem několika měsíců proměnila v mýtus lživě lichotivý, v prázdnou iluzi.

Václav Černý: Paměti 1945–1972

Pátek

„Tak jak jsi daleko s Honzíkem?“

„Zatím nic novýho, ale právě tam vyrážím. Za hodinu mi jede vlak.“

„Že těch mrtvol už nemáš dost.“

„Fakt cejtím, že tohle je něco jinýho.“

„Poslal jsem ti na vocap ty dva kontakty.“

„Dík, ten první zkusím ještě dneska. Už jsem mu volal a má čas.“

„Hlavně se nenech vyprovokovat, nečekej žádný pochopení, bude na Honzíka vestrej jako břitva.“

„Dám ti pak vědět a dík za všechno,“ ukončil Matěj hovor s kamarádem historikem.

Rozhlédl se po pokoji, jestli někde něco nezapomněl. Naditý batoh prozrazoval, že nejede jen na víkend. Jenom náhradní oblečení zabere kus místa, a když k tomu přidá notebook, powerbanku, knížku a pořádný svetr, už se tam moc nevejde.

„Nikdy si neumíš pořádně zabalit,“ říkala mu vždyc-
ky matka. „Jen se podívej, kolik volného místa tady ještě máš,“ názorně mu ukazovala skryté prostory v napěchované cestovní tašce. Na tohle byla přebornice: když spolu ještě jezdili na dovolenou, nikdy nechápal, jak do jedné tašky dokázala sbalit celý pokoj. Někdo má holt talent. Ale možná je to v genech. Praděda z matčiny strany jezdil s cirkusem a dokázal sbalit prababičku na číslo s lodním kufrem, do něhož ládoval věci, co mu na jeviště lidé přinesli pod ruku, aby je do

toho bezedného kufru vložil. A když pak ten kufr otevřel, byla v něm prý jen dámská spodnička, ke které se v obecnstvu nikdo neznal. Dlouho se pak hledaly předměty, které důvěřiví diváci nabídli k pobavení publika a které tak záhadně zmizely. Jeho číslo skončilo zpravidla rozšlapáním kufru, ale ani v jeho troskách nic nebylo. Prababičce takto zmizela laciná brož, ale díky ní se seznámila se zručným eskamotérem, který v době začínající hospodářské krize, kdy bohatým lidem zázračně mizely z účtů celé balíky peněz, nebyl určitě k zahození.

Hele, sem se mi ještě vejdu dvojce náhradní teplé ponožky. Je konec října a na Vysočině bude pořádná kosa – ujišťoval se Matěj. A spát bude ve starém kamenném baráku s vysokými stropy. Kdo ví, za jak dlouho to tam vytopí. Málem by zapomněl! Odběhl do kuchyně a vrátil se s placaticí domácí slivovice proti nachlazení. Vždycky, když ho začne škrábat v krku, dostanou jeho mandle moravský výprask. Chvilí zápasil s hmotou v batohu, aby tam placatku vmáčkнул, ale pak to vzdal a hodil ji na postel. Copak jede do divočiny?!

Jízdu vlakem miluje. Zvláště když má v pražských Vršovicích, kde bydlí, nádraží rovnou před nosem. Už jako malý kluk jím jezdil hrozně rád za dědou a babičkou na Vysočinu, dokud žili, i když mohl jezdit

i autobusem. Vlak pro něj znamená vzpomínku na klukovskou romantiku, na všechny ty mayovky a westerny, co jako dítě hltal a zkouknul a kde se to vlaky jen hemžilo. Tenhle ale už nekodrcá, tenhle vlak jen sviští, průvodčí už také pracně neštípají lístky, ale mají chytré krabičky, zkrátka pořádný kus romantiky odbourala technika. Aspoň že pohled z okna na míhající se krajinu zůstal pořád stejný.

„Dobrý den, máte tady volno?“ dral se do kupé pár ve středních letech v ošuntělém oblečení. Ona se belhala s jednou berlí, levou nohu měla nad kotníkem staženou ortézou.

Matěj jen kývnul, v kupé by byl nejraději sám, ale v pátek by to byl malý zázrak, pro některé začíná víkend už ráno. Hlavně že nehrozí, že s ním příchozí budou chtít zapříst nějakou konverzaci. Byli zabaveni sami sebou. Chvilí je poslouchal, jak ona kvůli nemocenské teď nevyjde s penězi, ale že být ve skladu s chromou nohou opravdu nejde. On si zase stěžoval na bezohlednost nocležníků. Vyklubal se z něj kuchař, který vaří v nějakém ubytovacím zařízení, a když v jedenáct skončí s úklidem kuchyně a chce jít spát, kolem něj se rozjíždí noční život. Zjevně přespává na pracovišti, aby nemusel každý den dojíždět.

„Asi s tím seknu, to se nedá vydržet.“

„Tak si promluv se šéfem. Vždyť ti už sliboval, že je srovná.“

„On je měkkej a oni na něj zvysoka serou. Věděj dobře, že za ty prachy by tam jen tak někoho nesehnali, tak si to aspoň vynahrazujou tím, že po večerech dělaj bordel.“

„Máš pravdu, budeš se pořád nervovat, můžeš vařit přece jinde,“ chápala ho.

„Ale jinak je tam fajn, nikdo tě nehoní a seš svým pánem, to se musí zas ocenit,“ obrátil on. „Tak ti nevím...“

Matěj se ještě dozvěděl, že ona má zase sestru s autistickým klukem a že její švagr je k ničemu, gambler, který musel z domu, aby rodině neprohrál i střechu nad hlavou.

„Teď je ségra na kluka i starší holku sama a taky poslední dobou jí hapruje zdraví. Ještě že jsou ty příspěvky na tyhle případy,“ vzdychla žena.

„Jo, chcípnout tě dneska nenechaj, ale drhneš hubou o zem od vejplaty k vyjplatě. Chtěl bych vidět ty kravaťáky s kufříky, jak by se s tím porvali, kdyby jim život tohle nadělil,“ konstatoval on a načal si plechovku s pivem. Ale první lok nejdřív nabídl své kamarádce.

Matěj postupně přestal vnímat jejich hovor o životě, který se s člověkem nemazlí. On s ním byl zatím v docela přátelském vztahu, a tak se bezstarostně zahleděl do běžící krajiny za oknem. Když byl malý s hlavou plnou dobrodružství, představoval si, že by někde uprostřed cesty, kde se mu to líbí, vystoupil z vlaku

a toulal se dál pěšky za nose. Támhle na té samotě by požádal o nocleh, v tomhle březovém háji by se podíval po křemenáčích, na tomhle slunečním svahu u trati je vidět samé borůvky, pod převísem téhle skály by si udělal ohýnek a opekl buřta, kterého by si koupil v konzumu v blízké vesnici. Vysočina ho vždycky fascinovala tou rychle se měnící krajinou, kde pole střídaly louky, lesy, kopce a mezi nimi jako vajíčka v ošatce malé vesnice... Žádná rovina v Polabí, odkud pocházela mamínčina rodina, když se praděd konečně usadil.

Ted' na konci října navíc podzim na Vysočině jako nějaký impresionistický malíř namočil štětec do pestřích barev a rozmáchl se po korunách listnáčů, aby vyvolal patřičnou náladu. Matěj vzpomínal, jak tudy vloni touhle dobou projížděl s kamarádem autem, když mířili do Dobronína. Aleje stromů podél silniček hořely žlutohnědě, jejich koruny ve větru vlály a auto tudy projíždělo jako pod nějakým baldachýnem. „Podívej na tu nádheru, to je žrádlo!“ rozhazoval rukama nad volantem kamarád historik, zatímco Matěj trnul, neboť na klikatící se silnici se mohlo v každé zatáčce vyřítit v protisměru auto.

V Dobroníně před lety našli hromadný hrob místních Němců. Po jedné taneční zábavě v květnu 1945 je zdejší opilý revoluční gardisté odvedli z hasičské zbrojnice, kde byli internováni, na nedalekou louku

Budínku. Tam si museli tito bývalí sousedé vykopat společný hrob a pak je na místě brutálně ubili rýči a lopatami. Těsně po válce se takto „vyrovnávaly účty“, získávaly zadarmo chalupy nebo se mohlo na poslední chvíli přijít k „odbojářským“ ostruhám. Revoluční gardy i narychlo utvořené vojenské oddíly řádily po celých bývalých Sudetech, ale nejen tam. Dostaly k tomu totiž zelenou, bianko šek. Jak tehdy řekl prezident Beneš na brněnském náměstí, kde ho lidé vítali po návratu do vlasti: „Ne, tu starou politiku, tu starou svou zkušenost už opakovat nebudeme. Řekli jsme si, že německý problém v republice musíme definitivně vylikvidovat.“ Lidé bouřlivě souhlasili, ale každý si pod tím představil něco jiného. Někdo za tím slovem viděl jenom vyhnání Němců, pro jiné to ale byla pobídka k jejich fyzickému týrání a zabíjení. Podobně mluvil Beneš i o čtyři dny později na pražském Staroměstském náměstí. A stejné náměstí se stalo o tři roky později svědkem, jak se začala likvidovat celá demokracie. Republika se takhle postupně očišťovala: od továrníků, „reakčních“ politiků, živnostníků, západních letců, nepohodlných literátů, skautů, sokolů a orlů, kulaků, vatikánských špiónů...

„Tak nashledanou,“ přerušil Matějovo přemítání dvojhlas, který ho vrátil do reality. On už stál u dveří kupé a otvíral je, ona se s námahou a pomocí berle

zvedala, vlak začínal brzdit ve stanici. Matěj tentokrát odpověděl slovně. Do jeho kupé v Čáslavi nikdo nepřistoupil. Má před sebou ještě slabou hodinku cesty. A tak se spokojeně uvelebil, a jakmile vyjeli z nádraží, v myšlenkách se zas vrátil ke svému tématu.

S „očistou národa“ se začalo už v tom létě 1945 a vzalo se to hezky důkladně od Broumova až po Pohořelice u Brna. Všechny ty dokumenty o Švédských šancích, masakrech v Ústí na Labem, Bořislavce, Postoloprtech, Domažlicích, Rovensku, Chomutově a jinde Matěj viděl. Patří ke generaci, u které probudily zájem o tyto poválečné události filmy jako Habermannův mlýn, 7 dní hříchů či Krajina ve stínu. „Jaspersova otázka viny není jen ta německá,“ řekl mu jeho školitel, když si Matěj vybral za diplomovou práci tohle v minulosti tabuizované téma: krvavé léto 1945 na Vysočině.

Matěj dnes mířil do Havlíčkova Brodu, do železničního uzlu, který si kdysi nedaleká mnohem větší Jihlava nechala vzít před nosem, a tak se Jihlavané museli trmácet do světa po železnici přes Brod. On přes něj jezdil ještě za socialismu za prarodiči už jako malý kluk a z tamního nádraží si pamatuje hlavně na voňavé a křupavé brambůrky, které mu tam rodiče vždycky kupovali. Lepší od té doby nikde jinde nejedl. Dnes tam už ten kiosek nestojí. Nevidí už ani ty výpravčí

s červenou čepicí, jeden je naháněl po peronu, když s tátou zapomněli vystoupit a vyskakovali až z rozjíždějícího se vlaku. „To jste otec?! Takový příklad dáváte dítěti?!“ řval na něj výpravčí. Nikdy neviděl tátu takhle pokorného, bez odporu a s výrazem přistiženého uličníka. Obešlo se to tehdy bez pokuty, ale od té doby jeho táta před příjezdem do cílové stanice vždycky chytil „rapla“ a všichni museli být přichystáni k výstupu a seřazení u dveří už několik minut před zastavením vlaku. Co kdyby nestačili vystoupit!

Teď ale nepojede dál lokálkou do vysočinských kopců, kde v jednom údolíčku žili na vesnici jeho babička s dědou, ale právě do Jihlavy, kde na něj čeká jeden z případů pro jeho diplomku. Málo známý osud, který v sobě skrývá řadu nejasností. To Matěje lákalo. Měl dva kontakty: na místního historika, který se poválečným osudem Němců na Jihlavsku zabýval, a na bývalého novináře, který o tom v devadesátkách psal. Oba kontakty se ale prý vzájemně nesnášely. „Musíš je jako ve škole rozsadit, nebo se ti poperou,“ radil kamarád. To jsou tedy jeho první záchytné body. Dále mu jihlavská kamarádka slíbila, že uvidí i zbrusu nový dokument o poválečném dění na Vysočině, který se tam má zrovna promítat. A dalším místem je katolická fara, kde má zajištěné přespávání.

„Lucko, s faráři bydlet nebudu!“ bránil se návrhu kamarádky, která mu měla nocleh domluvit. U ní prý

přespávat nemohl, holt obezřetná katolička, a za hotel nechtěl utrácet, i když studoval při práci.

„Neboj, něco seženu. Pusť to z hlavy,“ uklidňovala ho tehdy. A před pár dny mu volala, že je všechno dohodnuto, může tam pobýt i celý týden.

„Fara je hned vedle náměstí. Je druhé největší v republice, takže ho nemůžeš minout. A s kněžími bydlet nebudeš, stejně je tam teď jenom jeden,“ uklidňovala ho. „Fara má samostatný zadní trakt, kde je farní knihovna i s koupelnou. Tam si budeš lebedit mezi knížkami, to by se ti mohlo líbit, ne? Vždyť jsi jednou říkal, že takhle by sis představoval nebe, kdybys byl věřící. Velká knihovna a v krbu plápolá oheň.“

„Tam je i krb?“

„Ne, plynová kamna, ale při troše fantazie... Vem si ale teplý oblečení a pořádný ponožky. Kolem říjnového festáku se tu vždycky láme počasí a hodně se ochladí,“ narážela Lucie na známý jihlavský festival dokumentárních filmů. „Bude pěkně hnusně a vítr ti vleze do každé škvíry v bundě, sám uvidíš,“ popisovala typickou „přívětivost“ svého kraje, když do něj vstoupí podzim v plné síle.

„Už se nedivím, že se tu narodili takoví samorosti jako Reynek, Florian, Magor...,“ chtěl se blýsknout svou literární znalostí Matěj.

„Jo, Vysočina je drsná holka,“ poznamenala.

„Lucko, je mi to blbý. Do kostela nechodím a budu spát někde na faře. Nejde to u tebe, někde v koutku bych jen hlavu složil?“ snažil se o podobný trik, jaký už jednou užily jezinky. Ale Lucie už na pohádky nevěřila.

„Ty se zkrátka bojíš, že tě tam budou obracet na víru, že jo?“

„Uhodlas. Jsou tam přece jezoviti!“ bránil se Matěj, který někde vyčetl, že na náměstí stojí krásný jezuit-ský kostel.

„Ti už v Jihlavě dávno nejsou.“

„Ale Honzík v nějakém tom řádu přece byl?“ ujišťoval se Matěj.

„Byl premonstrát, to je docela jinej řád.“

„Taky násilně obraceli na víru?“ rýpl si Matěj.

„Moc čteš Jiráska. Ne, oni spíš obraceli kuřata na rožni. Byli mazaní a moudře si dali jako jeden ze svých řádových rysů pohostinnost. Po dobrým jídle se totiž člověk snadno s druhým dohodne. Pro jejich vybranou kulturu stolování je mívali rádi hlavně aristokrati a někteří biskupové. Dokud jim to komunisté nezatrhli, takže dnes už taky jedí normálně.“

„Ale domluvený je jen přespávání, na žádný jídlo k nim chodit nebudu!“ pravil rezolutně Matěj.

„Neboj, copak seš šlechtic? Ty, věčnej študent intelektuál, který navíc ani nepáchne do kostela.“

„Nech bejt, párkrát jsem tam už byl.“

~

Byl lehce větrný, ale krásný říjnový den, jakých je v tento čas už pomálu, a Matěje vyprovokoval jít z nádraží pěšky pomalou procházkou. Dostat se z hlavního vlakového nádraží na náměstí znamená přejít z jednoho kopce na druhý. Nejdřív sejít až k řece, která teče mezi oběma kopci, a pak poměrně strmým stoupáním zamířit do středu města. Cesta místním trolejbusem by byla sice pohodlnější, ale Matěj si chtěl vychutnat tyhle poslední opožděné dny babího léta a udělat ještě jednu malou zastávku.

„Byla to Honzíkova poslední cesta na svobodu, když vyšel ze svého úkrytu a vrátil se do Jihlavy. Pak už ho vezli jen na popravu. Šel tenkrát z nádraží až na faru pěšky. Určitě se po cestě stavil i v tom malém kostelíku, co je u řeky, měl ho prej rád. Nemůžeš ho minout. Ten by tě mohl taky zajímat. Každý rok jsou tam česko-německý bohoslužby smíření. Jihlavští rodáci z Mnichova tam hned na začátku devadesátek pomohli obnovit krásný barokní sousoší, který bylo za komunistů poničený,“ dostal tip od Lucie. Prozradila mu také, že je to nejstarší doložená jihlavská lokalita, která se poprvé připomíná v nějaké listině ze 13. století, ale existovala už předtím, ještě před založením města. Vedla tudy tenkrát jen kupecká Haberská stezka na Znojmo, než pak vznikla císařská silnice z Prahy do Vídně.

Když Matěj scházel dlouhou ulicí k řece, po levé straně občas na obzoru mezi střechami a stromy vykukly jako zvědové dvě věže gotického chrámu sv. Jakuba, které označovaly, kde je střed města. Věděl, že podobně jako pražské Hradčany s katedrálou je i tento jihlavský chrám se svými věžemi a mohutnou střechou hlavní lodi oblíbeným panoramatem, které zachytil na svých obrazech i Chittussi. Ale směrem od nádraží Matějovi tento výhled zakrývala nová výstavba, ze které věže jen občas vyčnívaly.

Byl tak zabraný do myšlenek, že vpravo pod kopcem málem přehlédl malé návrší s kostelíkem schovaným mezi stromy. Odbočil k němu. Na tomto místě tedy začínaly dějiny středověkého královského města, které se proslavilo těžbou stříbra – zopakoval si Matěj v duchu údaj vyčtený z wikipedie. Kostelík má být zasvěcený Janu Křtiteli, a proto celé návrší nese název Jánský kopeček. Minul nově opravená boží muka a vystoupal ke kostelu po kamenných schůdkách. Podzimní vítr pročesával zeleň v korunách stromů a výsledkem bylo šumění listí, které tlumilo vzdálený ruch projíždějících aut. Ocitl se v malé klidné oáze. Vívalo ho tady jen to venkovní barokní sousoší Krista a dvou podivně zkroucených lotrů. Bylo znát, že všechno bylo nedávno pěkně opraveno.

„Začali sem jezdit hned po pádu komunismu. Když bylo hezky, skoro každý víkend se na náměstí zastavil

nějaký autobus s německými nebo rakouskými turisty,“ informovala ho Lucie. „Jdou si obhlédnout majetky, které jim Havel chce vrátit,“ sýčkovali tenkrát někteří Jihlaváci, kteří obvykle nosili na klopě před volbami červené třešně. Bývalí krajané ale jezdili hlavně kvůli vzpomínkám, kvůli návštěvě starých domů, v nichž bydleli jejich rodiče a oni jako děti, kvůli hřbitovům, kde leželi jejich předkové, a kvůli kostelům, do nichž jako malí chodili svátečně nastrojeni. I do toho kostelíka na Jánském kopečku – jak mu vysvětlovala Lucie. „I když v poslední době už moc nejezdí. Umírají,“ dodala.

Jihlava a okolní obce patřily totiž v minulosti do jihlavského jazykového ostrova. „Tak se říkalo obcím, kde mělo německé obyvatelstvo převahu nad českým. Některé byly téměř celé německé,“ líčila mu Lucie místní historii a vysvětlila, že zlomovou událostí byl vznik Československa v roce 1918. Němci tehdy ztratili svou privilegovanou pozici a často i práci, hlavně na úřadech. Přesto ještě ve dvacátých letech zde měli Němci mezi obyvateli pořád převahu, ale v době Mnichova už měli navrch Češi. A konec války přivodil s odsunem i definitivní zánik této německé menšiny.

Kavárnu, ve které měl sraz s historikem, našel Matěj snadno. Byla v prostorách zdejšího muzea v horní čás-

ti velkého náměstí. Malá kavárnička byla odpoledne prázdná a její atmosféra příjemně podmalovaná nějakou poklidnou world music. Místní historik Žižka tam už čekal nad šálkem espressa a po zdvořilostních frázích šel rovnou k věci.

„Rozhodně bych v něm nehledal nevinnou oběť,“ spustil zpříma. Řeč byla o člověku, kvůli němuž Matěj do Jihlavy přijel a který byl posledním německým farářem v tomto městě po celou první republiku. V březnu 1939 prý vítal německé okupanty a v červnu 1945 ho spolu s dalšími popravili. A to podobně, jako popravovali nacisté: odsouzení si museli vlastnoručně vykopat svůj hromadný hrob a pak je v něm zastřelili. Farář měl tehdy výjimku, že nekopal. Ne kvůli tomu, že byl farářem, ale protože po předchozím týrání se už neudržel na nohou a na místo popravy ho dovezli na vozíku. Smrtící kulku ale dostal stejnou jako ostatní. Jmenoval se Christian Honsig a bylo mu tehdy 69 let. Matějovi kamarádi, s nimiž o případu v posledním roce mluvil, mu začali říkat omylem Honzík – a u té přezdívky už zůstalo.

„Když pominu, že po celou první republiku se cítil být spíše Němcem než Čechem, o české farníky se nezajímal a nelibě nesl postupné počesťování Jihlavy, jeho největší chybou bylo, že hned první den okupace 15. března 1939 vyvěsil na věži svatojakubského kostela vlajku s hákovým křížem. A když vystoupil

v kostele na kazatelnu, pozdravil věřící zdvižením pravice. Dokonce pak složil i modlitbu za Vůdce. Tak jakápak oběť?! Byl to stoupenec nacismu, a tak není divu, že na konci války, v době plné emocí, to takhle schytl. Ale tehdy proběhl i soud, takže to byla řádná poprava. A mezi těmi dalšími zastřelenými byli skuteční gestapáci!“ vyjevil rázně svůj názor historik Žižka.

Mnohé z toho už Matěj věděl z dostupných zdrojů, stejně jako to, že Honsig už v roce 1941 rezignoval na svůj úřad faráře a stáhl se do ústraní.

„Není to známka toho, že vystřízlivěl a nahlédl svůj omyl?“ zapochyboval Matěj.

Žižka přesně tuhle námitku čekal, protože hned zasměchoval: „Pokud jste četl Svatojakubské anály, tak tam stojí, že rezignoval ze zdravotních důvodů. Měl tedy určitě nalomené zdraví a to ostatní jsou jenom spekulace,“ mávl rukou a dopil svůj šálek kávy. Ale protože viděl Matějův nedůvěřivý pohled, pokračoval:

„Kdyby opravdu vystřízlivěl, jak se snaží někteří badatelé-amatéři tady v Jihlavě udělat z Honsiga mučedníka, tak by o tom měly být přece nějaké doklady. Někaké jeho prohlášení. Když oficiálně vítal okupanty a sloužil děkovnou bohoslužbu, tak by to měl také veřejně odvolat nebo se nějak distancovat. Zkrátka činit to jejich pokání, o kterém faráři tak rádi mluví.“